

Original Research Paper

**UDK: 323.1:342.4(497.7)
323.1:342.4(439)**

CONSTITUTIVE HOLDERS AND DEFINITION OF MINORITIES IN THE HUNGARIAN AND MACEDONIAN CASE

Jordanka Galeva

Assistant professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia
jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Abstract

The paper presents a comparative analysis of the legal regulations in the Republic of North Macedonia (Macedonia) and the Republic of Hungary related to state foundation, constitutive holders and definition of minorities. Considering that both countries have populations of different ethnic backgrounds, a comparison is made to examine how minorities issues are regulated and whether they are part of the state constitution.

The comparative analysis reveals differences in terms of the history of state formation, constitutive documents and legal acts related to the protection of minorities. However, similarities exist in the utilization of the ethnic element in definition of constitutive holders.

Keywords: *Republic of Hungary, Republic of Macedonia, minorities, nation, state constitution*

КОНСТИТУТИВНИ НОСИТЕЛИ И ДЕФИНИРАЊЕ НА МАЛЦИНСТВАТА ВО УНГАРСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ СЛУЧАЈ

Јорданка Галева

Доцент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Апстракт

Во овој труд е направена споредбена анализа на правната регулатива во Република Северна Македонија (Македонија) и Република Унгарија во однос на три прашања: основање на државата, носители на конститутивноста и дефинирање на малцинствата. Земајќи предвид дека и во двете држави населението има различна етничка припадност направена е компарација, со цел да се види како се уредени прашањата поврзани со малцинствата и колку тие се дел од конститутивноста на државата. Компаративната анализа покажа разлики во однос на историјатот на конституирање на државата, конститутивните документи и правните акти кои се однесуваат за заштита на малцинствата. Сличности постојат пак во делот на користење на етничкиот елемент во дефинирање на носителите на конститутивноста.

Клучни зборови: *Република Унгарија, Република Македонија, малцинства, нација, државна конститутивноста.*

Вовед

Тргувајќи од основните конститутивни елементи на државата: територија, население (народ) и суверенитет во овој труд е направена компаративна анализа на конституирањето на Република Унгарија (Унгарија) и Република Северна Македонија (Македонија). Тргувајќи од фактот дека и во двете држави живее население со различна етничка припадност, кое во рамките на една држава се дефинира како нација, целта на овој труд е да се увиди дали нацијата се конституира врз основа на етничкиот или граѓанскиот принцип.

Германскиот социолог Вебер во своите теоретски видувања објаснува дека не сите етнички групи се нации и дека не сите нации се етнички. Тој, етничката група ја опишува со збир на дистинктивни белези, додека нацијата ја дефинира со политичкиот потенцијал кој би се конструирал во една држава.¹⁵ Германскиот филозоф Хебармас од друга страна ја дефинира нацијата како народ кој живее на една одредена територија и која ужива сопствен политички суверенитет. Меѓутоа терминот народ (во источниот дел од Европа и во словенските јазици) може да има двојно значење: од една страна да посочува на етничка и културна заедница и да претставува синоним на терминот нација на државата, додека другото значење е политичкото, со кој народот се идентификува со граѓаните на една држава кои се носители на суверенитетот. Во оваа смисла терминот народ го губи етничкото значење и добива граѓанска смисла.¹⁶

Според моделот на либералните демократии, нацијата е политичка заедница која се совпаѓа со државата и територијата. Според овој концепт, нацијата е креирана во границите на една држава и претставува нејзин производ, а за нејзино создавање не е неопходна хомогеноста на јазикот, на културата, на религијата, туку е доволен елементот на демократија.¹⁷ Во оваа смисла нацијата претставува политичка заедница составена од народ кој живее на една одредена територија. Во рамките на ваквата заедница индивидуата претставува политички фактор, затоа што е носител на суверенитетот и заради тоа, неговото етничко потекло има секундарно значење во креацијата и развојот на демократските институции.¹⁸ Оттука, конститутивната нација на државата се разбира како демос, а не како етнос. Доколку во државата постојат групи на индивидуи кои заради некоја карактеристика се разликуваат од остатокот на населението, овие групи можат да уживаат посебни права, но продолжуваат да бидат дел од конститутивната нација. Да се биде малцинство, во оваа смисла, значи да не се разликуваш од мнозинството, затоа што државата е конституирана политички, а не етнички.

Во продолжение е направена споредба помеѓу унгарскиот и македонскиот случај на следните теми: конститутивноста на државите, носителите на конститутивноста, дефинирање на малцинствата и идентитетот на нацијата.

1. Конституирање на државите

- Унгарија

Со падот на Австроунгарската империја, по Првата светска војна, Унгарија во 1919 година за прв пат се основа како социјалистичка република, под водство на револуционерот и комунистичкиот политичар Бела Кун и Социјалистичката демократска партија. После Втората светска војна пак, кога Работничката народна партија доаѓа на власт, во 1949 година конечно се донесува и првиот пишан устав, кој ќе биде направен врз основа на советскиот устав од 1936

¹⁵ Claudio Marta, *Relazioni interetniche, prospettive antropologiche*, Guida, Napoli, 2005 p.30

¹⁶ Ivan Tosevski, *Nacija ili nacija*, Mi-AN, Skopje, 2003, p. 29 e 32

¹⁷ Ibid, p.107

¹⁸ За подетално види Claudio Marta, *Op.cit.*, p. 15 Приморидијалистичкиот модел беше проширен од Германците во источниот дел на Европа. Хердер претставува еден од по истакнатите претставници на оваа историска мисла, која се однесува на различните манифестации на човечка култура. Тврди дека духот на народот се храни преку религијата, обичаите, песните и пред се преку јазикот. Оваа натуралистичка концепција на нацијата е позната како Хердерова и се спротивставува на онаа која се нарекува волонтаристичка подржана од Русо, според која националната заедница е главно политичка заедница, со тоа што се заснова на законите и се гради врз основа на слободната одлука на народот.

година и ќе опстои сè до 2011 година. Со овој Устав Унгарија се конституира како *Унгарска Народна Република*, а со измените од 1989 година, се трансформира во независна демократска држава, заснована на владеење на правото.

Во уставот на Унгарија од 1949 година се одредуваше дека Република Унгарија е независна, демократска уставна држава, дека врховната власт е во рацете на народот кој своите суверени права ги остварува директно и преку избрани претставници. Со измените на уставот од 1989 година се означил почетокот на транзицијата од еднoпартиска социјалистичка држава во демократски систем, се воведоа повеќепартиски избори, законодавниот дом доби овластување за контрола на извршната власт, се формираше уставен суд со овластување за ревизија на уставноста на правните акти и се воведоа слобода на говор, слобода на здружување и други демократски принципи. Во Преамбулата на изменетиот устав стоеше дека тој е привремена основа на владата, додека не се усвои нов¹⁹. Во 2011 година конечно беше усвоен новиот устав во чија Преамбула се одредува дека креатор на државата е кралот Свети Стефан, дека се почитува Светата круна со која се отелотворува уставниот континуитет на државноста на Унгарија и единството на нацијата и дека се негира, односно не се признава, комунистичкиот устав од 1949 година.²⁰ Како битни настани од унгарската историја се споменуваат револуцијата од 1956 година и враќањето на самоопределувањето во 1990 година, кога беше формирано првото слободно избрано претставничко тело.²¹ Оттука во Преамбулата се одредува дека втори мај ќе се смета за почеток на новата демократија и уставен поредок на Унгарија. Покрај ова, интересно е да се напомене дека *христијанството* се споменува во државотворноста и тоа во делот: „Горди сме што нашиот крал Свети Стефан ја изгради унгарската држава на цврсто тло и ја направи нашата земја дел од христијанска Европа пред илјада години“.

Последователно уставот претрпе неколку дополнувања и измени, со четвртиот амандман, кои се објаснети подолу.²²

- *Македонија*

За разлика од Унгарија, македонската држава се конституира за време на Втората светска војна, на Првото заседание на АСНОМ одржано на 2 август 1944 година, како рамноправна федерална единица во Демократска Федеративна Југославија. Согласно Уставот од 1946 година

¹⁹ „Со цел да се олесни мирната политичка транзиција кон уставна држава, да се воспостави повеќепартиски систем, парламентарна демократија и социјална пазарна економија, Парламентот на Република Унгарија со ова го утврдува следниот текст како Устав на Република Унгарија, се до усвојувањето на нов устав“. The Constitution of the Republic of Hungary, Act XX of 1949, <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/494533>

²⁰ Преамбула на Уставот на Република Унгарија од 2011: „Горди сме што нашиот крал Свети Стефан ја изгради унгарската држава на цврсто тло и ја направи нашата земја дел од христијанска Европа пред илјада години“. „Ги почитуваме достигнувањата на нашиот историски устав и ја почитуваме Светата круна, која го отелотворува уставниот континуитет на државноста на Унгарија и единството на нацијата“. „Ние одбиваме да го признаеме комунистичкиот устав од 1949 година и оттука го прогласуваме за неважечки, зашто ги постави темелите на тиранијата“. Fundamental Law of Hungary of 2011, <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178>

²¹ „Се согласуваме со членовите на првиот слободно избран парламент, чија прва резолуција изјавува дека нашата слобода произлезе од револуцијата од 1956 година. Изјавуваме дека самоопределувањето на нашата држава, изгубено на 19 март 1944 година, е вратено на 2 мај 1990 година со формирањето на нашето прво слободно избрано претставничко тело. Ние, исто така, овој ден го сметаме дека треба да почеток на новата демократија и уставен поредок за нашата нација“.

²² Дополнето со под параграфот а) став (1) член 21 од четвртиот амандман од Уставот на Унгарија од 2011 година. Во сила: од 01. 04. 2013 година. <https://2010-2014.kormany.hu/download/3/90/d0000/20130312%20Fourth%20Amendment%20to%20the%20Fundamental%20Law.pdf>

се конституира како Народна Република Македонија, а со уставот од 1963 година како Социјалистичка Република Македонија. По прогласувањето на независноста во септември 1991 година, два месеца подоцна, во ноември се усвојува новиот устав според кој Република Македонија се конституира како суверена, самостојна, граѓанска и демократска држава, тргнувајќи од државно-правните традиции на Крушевската Република и историските одлуки на АСНОМ и уставно-правниот континуитет на македонската држава како суверена република во Федеративна Југославија, како и од слободно изразената волја на граѓаните на Република Македонија на референдумот од 8 септември 1991 година. Во 2001 година по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор²³ (ОРД) беа направен значајни уставни измени, а во 2019 година самиот договор стана дел од конститутивните документи, а зборовите „одлуките на АСНОМ,, беа заменети со „правните одлуки кои се наведени во Прогласот на Првото заседание на АСНОМ до македонскиот народ за одржаното заседание на АСНОМ (амандман 34). Покрај ова, зборовите „Република Македонија“ и „Македонија“ беа заменети со „Република Северна Македонија“ и „Северна Македонија“, освен во членот 36 од Уставот (амандманот 33).

2. Носители на конститутивноста и дефинирање на малцинствата

- Унгарија

Во Унгарскиот устав од 1949 година не е одредено кој е конститутивниот носител на државата, освен дека врховната власт е во рацете на народот (член 2) и дека националните и етничките малцинства кои живеат на територијата на Република Унгарија учествуваат во суверената власт на народот и дека се конститутивен дел на државата (член 68 ст. (1)). Не постои објаснување кои се етнички, а кои национални малцинства, но во Законот за правата на етничките и национални малцинства, број LXXVII²⁴, кој беше донесен во 1993 година (во понатамошниот текст Законот од 1993) беше дадено објаснување по ова прашање. Во согласност со членот 61 од овој закон, етничките групи: Бугари, Цигани, Грци, Хрвати, Полјаци, Германци, Ерменци, Романци, Рутини, Срби, Словаци, Словенци и Украинци, се квалификуваат како етнички групи со потекло од Унгарија. Во членот 3 пак се одредуваше дека: етничките и национални малцинствата кои живеат во Унгарија ја споделуваат моќта на народот, тие се компоненти во формирање на државата; нивната култура е дел од културата на Унгарија; и дека секое малцинство има право да постои и да продолжи да постои како национална или етничка заедница.

Покрај ова во законот се објаснуваше дека тој се однесува на сите лица со унгарско државјанство кои живеат во Република Унгарија и кои себеси се сметаат за припадници на кое било национално или етничко малцинство и на нивните заедници. Во однос на дефинирање на национално или етничко малцинство, законот како таква ја сметаше секоја етничка група со историја од најмалку еден век живот во Република Унгарија, која претставува бројно малцинство меѓу граѓаните на државата, чии членови се унгарски државјани, а се разликуваат од останатите граѓани по својот јазик, култура и традиции, а во исто време покажуваат чувство на заедничка припадност, што е насочено кон зачувување на сите овие и изразување и заштита на интересите на нивните заедници, кои се формирани во текот на историјата (член 1).

²³ Охридскиот рамковен договор беше потпишан во 2001 година со цел да се стави крај на внатрешниот конфликт и обезбедување на иднината на демократијата во Македонија и промовирање на мирниот и хармоничен развој на граѓанското општество, истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани, Охридски рамковен договор,

https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/ramkoven_dogovor-3.pdf

²⁴ Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities, <https://www.refworld.org/docid/4c3476272.html>

Во 2011 година, конечно се донесе новиот устав, чија Преамбулата почнува со зборовите: „Ние членови на *унгарската нација*, на почетокот на новиот милениум, со чувство на одговорност за секој *Унгарец*, со ова го објавуваме следново...“. Термините *унгарска нација*, *Унгарци* и *унгарски идентитет* се споменуваат и во членот Д во делот: „Имајќи предвид дека постои една единствена унгарска нација која припаѓа заедно, Унгарија ќе сноси одговорност за судбината на Унгарците кои живеат надвор од нејзините граници и ќе го олесни опстанокот и развојот на нивните заедници; ќе ги поддржи нивните напори за зачувување на нивниот унгарски идентитет, тврдењето на нивните индивидуални и колективни права, воспоставувањето на нивните општински самоуправи и нивниот просперитет во нивните родни земји и ќе ја промовира меѓусебната соработка и соработката со Унгарија“.

Националните малцинства се споменуваат во Преамбулата во делот „националните малцинства кои живеат со нас се дел од унгарската политичка заедница и се составни делови на државата“. Овој дел од Преамбулата беше дополнет со измените на амандманот 4 од 2013 година со кој, пред зборот националностите се додаде „изјавуваме дека“. Во членот 29 од Уставот пак, се одредува: „Националните малцинства кои живеат во Унгарија се составни делови на државата. Секој унгарски граѓанин кој припаѓа на која било националност ќе има право слободно да го изразува и зачува својот идентитет“. Овој член се дополни во 2013 година со членот 9 од четвртиот амандман со кој се одредува дека: „Деталните правила во врска со правата на националностите кои живеат во Унгарија, ќе се утврдат со кардинален акт и дека признавањето како националност може да биде предмет на национален статус на одреден период и на иницијатива на одреден број поединци кои се изјаснуваат дека се членови на такви националност“.

Во 2011 година беше донесен нов Закон за правата на национални малцинства, број CLXXIX²⁵, со кој престана да важи оној од 1993 година и во чиј наслов терминот етнички малцинства повеќе не се споменува. Во Прилог 1 на овој закон се набројани истите малцинства кои беа квалификувани како такви во законот од 1993 година, со разлика што во овој, името *Цигани* е заменето со *Роми*. Иако од името на законот се отфрла терминот етнички малцинства, овој термин се споменува во членот 1 согласно кој за национални малцинства се сметаат етничките групи кои живеат во Унгарија најмалку еден век, кои се во бројно малцинство меѓу населението на државата, се разликуваат од останатото население по нивниот јазик, култура и традициите и манифестираат чувство на кохезија која е насочена кон зачувување на овие и кон изразување и заштита на интересите на нивните историски етаблирани заедници. Во точка два пак се специфицира дека за целите на правата и обврските на националните малцинства, лице кое има живеалиште во Унгарија, припаѓа на национално малцинство од ставот 1 доколку самиот се смета за припадник на национално малцинство и изјавува дека припаѓа на тоа национално малцинство во случаите и начините наведени во законот.

Враќајќи се на содржината на уставот, во неговата Преамбула се сретнува и терминот *унгарски народ* во делот: „Горди сме на извонредните интелектуални достигнувања на унгарскиот народ. Терминот *нација* се споменува во делот: „Ветуваме дека ќе го зачуваме интелектуалното и духовното единство на нашата нација растурена во бурите од минатиот век“, како и во: „Нашиот устав ќе биде основата на нашиот правен поредок: тој ќе биде завет меѓу унгарското минато, сегашност и иднина; жива рамка која ја изразува волјата на нацијата и формата во која сакаме да живееме“²⁶.

Терминот *граѓани* се споменува во делот: „Сметаме дека заедничка цел на граѓаните и државата е да се постигне највисока можна мерка на благосостојба, безбедност, ред, правда и слобода“ и во делот: „Сметаме дека демократијата е можна само кога државата им служи на

²⁵ Act CLXXIX of 2011 on the rights of national minorities (as in force on 21 December 2017), <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-179-00-00>

²⁶ Имено зборот сојуз го замени претходниот збор завет, и на тој начин намести „основата на нашиот правен поредок: тоа ќе биде завет“, се замени со „основа на нашиот поредок, тоа ќе биде сојуз“, со под параграф а) став (1) член 21 од четвртиот амандман од Уставот односно Основниот закон на Унгарија од 2011 година. Во сила: од 01. 04. 2013 година.

своите граѓани и ги администрира нивните работи на правичен начин, без предрасуди или злоупотреба“. Терминот граѓани се споменува и во завршниот дел на Преамбулата во делот „Ние, граѓаните на Унгарија, сме подготвени да го воспоставиме поредокот на нашата земја врз заедничките напори на нацијата,,.

- *Македонија*

Во првиот устав на Народна Република Македонија од 1946 година²⁷ стоеше дека „македонскиот народ се соедини врз основа на начелото на рамноправност со останатите народи на Југославија и нивните народни републики,,. Во овој устав малцинствата се дефинираат како *национални малцинства*²⁸. Во Уставот од 1963 година на Социјалистичка Република Македонија (СРМ)²⁹, се воведува терминот *народности-национални малцинства*, додека со Уставот на Социјалистичка Република Македонија пак, од 1974³⁰ година одредуваше дека „македонскиот народ заедно со народностите на Македонија ја создаде Социјалистичка Република Македонија како национална држава на македонскиот народ и држава на албанската и турската народност во неа,,. Оттука може да се забележи дека се прави поделба помеѓу *народности* (албанската и турската народност добиваат статус на конститутивни субјекти) и *припадници на етнички групи* (на кои им се гарантираат исти права и должности и рамноправност со македонскиот народ и народностите). Со усвојување на амандман LVI во 1989 година се измени дел од Преамбулата на уставот од 1974 година во која наместо турска и албанска народност се воведува терминот *припадници на други народи и на народностите*³¹. Новата Преамбула гласаше: „СРМ е национална држава на македонскиот народ...и социјалистичка самоуправна демократска заедница, на македонскиот народ и на рамноправните со него припадници на други народи и на народностите кои живеат во неа,,.

Во 1991 година кога беше донесен уставот на независна Македонија, во неговата Преамбула се одредуваше дека Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија. Оттука може да се увиди дека во Преамбулата се спомнуваат и терминот *народ* и терминот *националности*. Терминот националности се сретнува и во членот 7, каде се објаснува дека во единиците на локалната самоуправа во кои како мнозинство и во кои како значителен број живеат *припадниците на националностите*, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и *јазикот и писмото на националностите*. Терминот националности се споменува и во членот 48 согласно кој припадниците на националностите имаат право слободно да ги изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и националните особености, како и во членот 56 според кој Републиката гарантира заштита, унапредување и збогатување на историското и уметничкото

²⁷ Устав на Народна Република Македонија од 1946 година., Член 12, Службен весник на Народна Република Македонија, бр.1, год. III, 01.01.1947

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/571D5D9AF0DB42A3A37F220F77476EB5.pdf>

²⁸ Устав на Народна Република Македонија од 1946 година., Член 20 и 24. Службен весник на Народна Република Македонија, бр.1, год. III, 01.01.1947

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/571D5D9AF0DB42A3A37F220F77476EB5.pdf>

²⁹ Устав на НРМ од 12.04.1963, точка 3, чл.72-75, Службен весник на СРМ, бр.15, год. XIX, од 12.04.1963

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/37EB0C4961424D1286094520A974BBC9.pdf>

³⁰ Устав на СРМ од 25.02.1974, Службен весник на СРМ, бр.7, год.XXX, 25.02.1974

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/0AF2E0456C964935B7705FB5BF6F31F9.pdf>

³¹ Покрај тоа се додадоа зборовите припадниците на други народи (во чл.3 и 4 од уставот) се замени став 1 на чл.1 и се избриша чл. 2 од уставот. Амандман на Уставот на СРМ, Службен Весник на СРМ ,бр.29 од 26.07.1989 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/245BBB86D1354148B0725DC74D5D893A.pdf>

богатство на македонскиот народ и на националностите, како и на добрата кои го сочинуваат без оглед на нивниот правен режим.

Дваесет години од донесување на новиот устав, (како резултат на одредбите на Охридскиот рамковен договор) Преамбулата беше заменета со амандманот 4 со кој се отфрлија термините национална држава и националности, а се воведо терминот *граѓани* и *делови од народи*. Според новата Преамбула граѓаните на Република Македонија, Македонскиот народ, како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите, одлучија да ја конституираат Република Македонија како самостојна, суверена држава. Зборовите „кои живеат во нејзините граници“ подоцна во 2019 година беа избришани со амандманот 34.

Терминот *граѓани* освен во Преамбулата се сретнува и во членот 2 во кој се одредува дека во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните. Овој термин се сретнува во целиот текст каде се објаснуваат правата на граѓаните.

Со амандманите од 2001 се воведо и терминот *заедници*. Терминот заедници се сретнува во амандманот 6 кој го уредува прашањето за соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на *сите заедници*, во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа. Понатаму се споменува и во членот 19 и амандманот 7 во делот на *верски заедници*. Во амандманот 8 кој го замени членот 48 во кој се споменуваше терминот националности, беше заменет со терминот заедници во делот: „*Припадниците на заедниците* имаат право слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особеностите на *своите заедници* и да ги употребуваат симболите на *својата заедница*. Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на *сите заедници*.....”. Во амандманот 10 терминот заедници се сретнува во делот „*пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство* во Република Македонија; потоа во амандманот 11 во делот „Народниот правобранител посветува особено внимание за заштита на начелата на недискриминација соодветна и правична застапеност на *припадниците на заедниците*„; во амандманот 12 во делот во кој се уредува Комитет за односи меѓу заедниците.

3. Идентитетот на нацијата

- Унгарија

Најчести карактеристики за идентификација на една индивидуа или заедница се јазикот, религијата и културата. Во унгарскиот Устав од 2011 година овие термини се сретнуваат во следните форми: *единствен јазик, унгарска култура, национална култура*, но и *јазичи и култури на националностите*, и тоа во делот „Се обврзуваме да го промовираме и чуваме нашето наследство, нашиот единствен јазик, унгарската култура, јазичите и културите на националните малцинства кои живеат во Унгарија, заедно со сите вештачки и природни добра на Карпатскиот басен. Сметаме дека нашата национална култура е богат придонес за различноста на европското единство„. Покрај ова во членот X се одредува дека во Унгарија официјален јазик е унгарскиот, дека Унгарија ќе го заштити унгарскиот јазик, како и унгарскиот знаковен јазик како дел од унгарската култура.

Јазичите на националните малцинства се споменати, како во Законот од 1993 година така и во законот од 2011 година. Во Преамбулата на првиот, се одредуваше дека мајчиниот јазик, интелектуалната и материјалната култура, историските традиции на националните и етничките малцинства кои се унгарски граѓани и живеат во Унгарија, и други карактеристични квалитети кои го поддржуваат нивниот малцински статус, се сметаат за аспекти на нивниот идентитет како поединци и како заедница. Согласно овој закон бугарскиот, циганскиот („ромски“ и „беш“), грчкиот, хрватскиот, полскиот, германскиот, ерменскиот, романскиот, рутенскиот, српскиот, словачкиот, словенечкиот и украинскиот, се сметаат за јазичи што ги користат малцинствата

(Член 42). Според Преамбулата на новиот Закон од 2011 година пак, се одредува дека секој унгарски граѓанин кој припаѓа на национално малцинство има право слободно да се изјасни и да го зачува својот идентитет; дека културната и јазичната разновидност не се извор на поделба, туку на збогатување. Во однос на јазиците што ги користат националните малцинства членот 22

(1) ги набројува следните јазици: бугарски, грчки, хрватски, полски, германски, ерменски, ромски/цигански (ромски и бојаш), романски, рутенски, српски, словачки, словенечки и украински, како и унгарски за ромските и ерменските национални малцинства. Во точка два од овој член се вели дека државата ќе ги признае мајчините јазици на националните малцинства кои живеат во Унгарија како елемент на кохезијата на заедницата.

Покрај ова во Преамбулата на овој закон се стои дека градејќи се на најблагородните традиции на унгарската историја, законот се носи во интерес на зачувување на специфичните култури на националните малцинства кои со векови живееле заедно со унгарскиот народ во оваа земја, за негување и развој на нивниот мајчин јазик и обезбедување на нивните индивидуални и колективни права. Покрај ова се одредува дека секој унгарски граѓанин кој припаѓа на национално малцинство има право слободно да се изјасни и да го зачува својот идентитет, дека националните малцинства се дел од унгарската политичка заедница и се составен дел на државата, дека културната и јазичната разновидност не се извор на поделба, туку на збогатување, дека културните вредности создадени од националните малцинства се составен дел на културното наследство на Унгарија. Исто така се вели дека Унгарија ги штити националните малцинства, обезбедува негување на нивните култури и употребата на нивните мајчини јазици, образование на нивните мајчини јазици, правото да користат имиња на нивните јазици и нивното колективно учество во јавните работи, го промовира исполнувањето на нивните културни автономија и го гарантира правото на нивните реални заедници на самоуправа.

Во однос на прашањето поврзано со религијата, во Преамбулата на унгарскиот устав стои „Ја препознаваме улогата на христијанството во зачувувањето на националноста,“. Во членот Р, точка 4 пак стои „заштитата на уставниот идентитет и христијанската култура на Унгарија ќе биде обврска на секој орган на државата,“, а христијанството се споменува и во членот 16 во делот дека Унгарија ќе обезбеди воспитување на децата кое е во согласност со вредностите засновани на уставниот идентитет и христијанската култура на земјата.

Во однос на другите религии, во Преамбулата се сретнува термините *различни верски традиции* во делот „Ги цениме различните верски традиции на нашата земја,“. Во Преамбулата на законот од 2011 *различни верски традиции* се споменува во делот „имајќи предвид дека Унгарија ги почитува различните верски традиции на земјата и слободата и културата на другите народи и верува дека индивидуалната слобода може да се постигне само во соработка со другите.

- Македонија

Во однос на прашањето поврзано со дефинирање и идентификација на нацијата, во македонскиот случај се сретнуваат различни термини. Во Преамбулата на уставот од 1991 година се употребуваат термините *национална држава, народ* (македонскиот) и *националности* (меѓу кои се набројани: Албанците, Турците, Власите и Ромите). Последователно со измените од 2001 година се вовеле терминот *граѓани* и *делови од народи* кои живеат во нејзините граници, објаснувајќи дека тоа се македонскиот народ и дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите.³²

³² Со амандманот 4 во 2001 година се замени целата содржина на Преамбулата со што зборовите „национална држава на македонскиот народ“ беа заменети со „граѓани на Република Македонија, Македонскиот народ“, додека гаранцијата за рамноправно и трајно сожителство со набројаните и не набројаните националности во претходниот текст, беше заменет со „како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите“.

Во однос на јазиците, религијата и културата кои преставуваат елементи за идентификација, во членот 7 од Уставот се споменуваа *македонскиот јазик и неговото кирилско писмо*, како официјален јазик и писмо, како и *јазикот и писмото на националностите* кои се употребуваше под одредени уставни и законски услови. Со амандманот 5 на членот 7, терминот *јазици на националностите* беше заменет со *јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните*. Согласно овие одредби во 2008 година беа донесени Законот за употреба на јазиците кои го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во РМ и во единиците на локалната самоуправа (изменет во 2011 година, а кој престана да важи со донесување на Законот за јазиците³³ од 2018 година) и Закон за заштита и унапредување на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% во РМ.³⁴ Последниот закон за јазиците од 2018 година ги прошири областите за употреба на јазиците и за прв пат после зборовите: „друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните исто така е службен јазик и неговото писмо“, во заграда се споменува албанскиот јазик.³⁵

Во однос на религијата во членот 19 од уставот од 1991 година, со кој се гарантира слободата на вероисповедта, се споменуваше: *Македонската православна црква, други верски заедници и религиозни групи*, додека со измените воведени од амандманот 7, покрај Македонската православна црква, други верски заедници и религиозни групи се воведуваат и *Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница*.

Правото за изразување, негување и развивање на идентитетот на националностите, односно на припадници на заедниците се гарантира со членот 48 и амандманот 8 согласно кои се одредува дека Републиката ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. За изразување на идентитетот всушност постои и посебна точка (7) во ОРД, согласно која се одредува дека непосредно до симболот на Република Македонија, локалните власти имаат слобода на предната страна од локалните јавни објекти, да постават симболи со кои се обележува идентитетот на заедницата која што е во мнозинство во општината, со почитување на меѓународните правила и примени. Согласно законот секоја заедница сама го избира знамето кое го изразуваат нејзиниот идентитет и особености. Друг новитет во однос на употребата на симболите беше воведен со Законот за употреба на јазиците од 2018 во чиј член 8 се одредува книжните и кованите пари, како и поштенските марки ќе содржат симболи што го претставуваат културното наследство на граѓаните што го зборуваат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо.

4. Споредба на двата случаја

Земајќи го предвид историскиот тек на конституирањето на државите, Унгарија и Македонија дури и немаат ништо слично освен што во истиот период во последната деценија на

³³ *Указ за прогласување на Закон за употреба на јазиците*, (14.03.2018), Агенција за примена на јазикот, <https://apj.gov.mk/wp-content/uploads/2019/06/Zakon-za-upotreba-jazitsite-14-01-2019.pdf>

³⁴ Закон за употреба на јазиците кои го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во РМ и во единиците на локалната самоуправа, (13 август 2008), *Службен Весник*, бр. 101 год. LXIV, Скопје; Закон за заштита и унапредување а правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% во РМ, (22 јули 2008), *Службен Весник* бр. 92 год. LXIV, Скопје

³⁵ Покрај македонскиот јазик, јазикот што го зборуваат 20% од граѓаните на Република Македонија и неговото писмо, има службена употреба во сите органи на државната власт во Република Македонија, централни институции, јавни претпријатија, агенции, дирекции, установи и организации, комисији, правни лица кои вршат јавни овластувања согласно закон и други институции, службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото писмо е на начин определен со овој закон.

дваесеттиот век излегоа од комунистички режим и се преориентираа кон демократскиот систем. Пред комунистичкиот период, Унгарија беше конститутивна членка на Австроунгарската Монархија, додека Македонија беше под Отоманската Империја. Унгарија се конституира како држава после Првата светска војна, додека Македонија за време на Втората светска војна. И двете се ориентираат кон комунистичкиот режим со таа разлика што Унгарија преставуваше земја сателит на Советскиот Сојуз, додека Македонија беше дел од југословенската федерација во која уживаше автономија на самостојна република. Со ориентирањето кон либералните вредности и напуштање на комунистичкиот режим, Македонија ја прогласува својата независност во 1991 година и го усвојува својот устав, додека Унгарија новиот устав ќе го усвои дури во 2011 година.

И двата устава се повикуваат на континуитет на државата, со таа разлика што Унгарија за креатор на државата го смета Свети Стефан, го негира уставот од 1949 година и изразува почитување на светата круна, но и на револуцијата од 1956 година и враќањето на самоопределувањето во 1990 година, додека Македонија се повикува на документите од Крушевската Република кога се прави обид за ослободување од Отоманската Империја, на оние од АСНОМ кога се конституира како држава како и на референдумот за независност.

Во однос на носители на конститутивноста и дефинирање на малцинствата и нивната улога во конститутивноста, повторно двата случаја се разликуваат. Во комунистичкиот период, согласно уставот од 1949 година на Унгарија, не стои изречно кој е носител на конститутивноста (освен дека врховната власт е во рацете на народот), меѓутоа се специфицира дека националните и етнички малцинства се државотворни елементи. Во македонскиот случај, во уставите од 1946 и 1963 година, носител е македонскиот народ, додека со уставот од 1974 оваа конститутивност се пренесува и на турската и албанската народност. Со амандманот од 1989 година конститутивноста на народностите им се одзема и во согласност со Уставот од 1991 носител е само македонскиот народ, а државата е негова национална држава.

Во однос на новиот Устав од 2011 година на Унгарија, во неговата Преамбула се сретнуваат различни термини кои алудираат на конститутивен елемент. Имено во текстот се сретнуваат термините: унгарска нација, Унгарец, унгарски народ, нација, националности. Во делот Д изречно стои дека постои една единствена унгарска нација, со кое се алудира на Унгарците по потекло, а токму потенцирањето дека националностите се дел од државотворноста, односно нејзини компоненти, посочува на тоа дека унгарската нација која се споменува во Преамбулата алудира на етничкиот, а не на граѓанскиот елемент. Етничката припадност на националностите е спомената во Законската регулатива.

Во однос на македонскиот Устав од 1991 година во кој се сретнуваат термините македонски народ и национална држава, очигледно е дека етничкиот елемент е столбот на конститутивноста, односно дека конститутивен носител е само македонскиот народ во етничка смисла. Остатокот на населението е споменато по името на нивната националност, односно: Албанци, Турци, Власи и Роми, на кои им се гарантира рамноправност и сожителство. Ваквата одредба беше изменета во 2001 година со усвојување на амандманот 4 кога се воведува терминот граѓани и делови од народи. Меѓутоа иако новата Преамбула се засноваше на граѓанскиот принцип, тој повторно е етнички обоен, потенцирајќи дека граѓаните се: македонскиот народ и делови од албанскиот, турскиот, бошњачкиот, српскиот, влашкиот и ромскиот народ.

Во однос на идентитетот на нацијата, земајќи ги предвид културата, јазикот и религијата, во унгарскиот случај се споменуваат термините: унгарски јазик, унгарска култура, национална култура, јазик и култура на националностите (кои се набројани во законската регулатива). Додека во однос на религијата се споменува христијанството, но и различните верски традиции. Збунувачки во текстот е дека се споменува и унгарски народ, па се поставува прашањето која е разликата помеѓу народ и нација. Во содржината се споменува и терминот граѓани, кој се чини дека се однесува на сите жители на државата, но сепак збунувачка повторно е реченицата во која се споменува дека граѓаните ќе прават напори за поредок на нацијата: „Ние, граѓаните на

Унгарија, сме подготвени да го воспоставиме поредокот на нашата земја врз заедничките напори на нацијата,,.

Во македонскиот случај со измените на Уставот во 2001, македонскиот јазик останува службен јазик на национално ниво и во меѓународните односи, а се додава дека друг службен јазик, е оној јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните. Во законската регулатива за прв пат до јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во заграда стои албанскиот јазик. Покрај ова во делот на слободата на вероисповедта покрај Македонската православна црква се споменуваат и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи.

Заклучок

Од направената компарација во контекст на теоретските видувања кои се дел од овој труд, а се однесуваат на прашањата за дефинирање на нацијата, конституирање на државата, конститутивни носители, дефинирање на малцинствата и нивна улога во конститутивноста, може да се донесат следните заклучоци.

Во однос на конституирање на државата и во двата устави се спомнуваат важни историски моменти, со таа разлика што во унгарскиот случај се споменува илјадагодишна постоење од времето на светиот Стефан, како креатор на државата и христијанството - како одлика на државата, додека во македонскиот случај историјата почнува од почетокот на дваесеттиот век, односно од Крушевската Република и се споменуваат документи за нејзино конституирање од 1944 година и Охридскиот рамковен договор (ОРД) внесен во 2019 година, како столб за одразување на мултикултурноста.

Во однос на конститутивниот елемент, односно конститутивниот носител на државата, иако и во двата устави, унгарскиот изменет во 1989 и македонскиот од 1991 се споменува терминот граѓани и двата устави во прогласот за конституирање на државата се потпираат на етничкиот елемент. И двата случаја се во согласност со дефиницијата за држава, во рамките на чија територија населението се дефинира како нација најчесто со името на државата. Во унгарскиот случај се споменува унгарска нација, во македонскиот случај македонски народ.

Разликата помеѓу овие два устави пак е во тоа што во унгарскиот, покрај унгарската нација се споменува дека и националните малцинства се дел од унгарската политичка заедница и се составни делови на државата. Меѓутоа ако се чита детално Преамбулата која почнува со зборовите: „Ние членови на *унгарската нација*... со чувство на одговорност за секој *Унгарец*“ и зборовите: „Националните малцинства кои живеат со нас се дел од унгарската политичка заедница и се составни делови на државата“, се чини дека членовите на унгарската нација се одвоени од националните малцинства кои живеат со нив и на првите им се дава предност во однос на другите. Слично на ова може да се констатира и во измените на македонскиот устав од 2001 кога се вовеле терминот граѓани и се потенцира дека тие „се македонскиот народ, како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од...“. Зборовите „како и граѓаните кои живеат во нејзините граници“ алудира на поделбата на две категории на граѓани. Со отфрлање на горенаведените зборови (со измените од 2019 година) се чини дека македонскиот народ и деловите на народите се на исто конститутивно ниво. Оттука може да се каже дека терминот народ го добива она второто значење (според претходно наведената дефиниција) кога се идентификува како граѓанин, иако не во целост, затоа што сепак во македонскиот случај се објаснува етничкото потекло на граѓаните.

Како и да е, земајќи го предвид тврдењето дека кога индивидуата е носител на суверенитетот, што е случај во двата случаја, значи дека таа претставува политички фактор и дека етничко потекло има секундарно значење во креацијата и развојот на демократските институции.

Во однос на идентитетот на нацијата, и во двата случаја со уставите од 2011 (унгарскиот) и 1991 (македонскиот) се потенцираше етничкиот елемент на носителите на конститутивноста. Во унгарскиот случај тоа се унгарскиот идентитет, унгарска култура, унгарски јазик и христијанството со кои се поистоветуваат Унгарците по етничка линија. Во македонскиот случај, иако не се споменува македонски идентитет од напишаното во уставот дека државата е конституирана како национална држава на македонскиот народ, во кој официјален јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и во кој се споменува Македонската православна црква, алудира на македонски идентитет по етнос, јазик и религија (мнозинскиот дел од етничките македонци се православни).

Земајќи ги предвид теоретските видувања може да се каже дека во двата случаја, теоријата на либералните демократии, според која за креирање на нацијата не е неопходна хомогеноста на јазикот, на културата, на религијата, туку е доволен елементот на демократија, не се исполнува во целост. И во двата устави беше потенциран идентитетот на мнозинскиот дел од населението, односно неговиот јазик, религија и култура иако се гарантираа промоција, употреба и развој на културите и јазикот на малцинствата. Имено, во унгарскиот случај се споменуваат различни верски традиции, култури на националностите кои се дел од унгарската култура и се спомнуваат други јазици, кои се наведени во законите. Во однос на идентитетот на националностите истите не се споменува во уставот, но во законите да. За разлика од унгарскиот случај, во македонскиот случај по измените од 2001 година, малцинствата се споменуваат во уставот како делови од народи со нивно именување, но нивните јазици не се набројани, односно именувани, освен албанскиот јазик (кој се споменува во заграда) во последниот закон за јазици од 2018 година. Во однос на религијата со измените од 2001 се набројуваат и други верски институции и заедници, додека во однос на културата уставот споменува дека постојат и други култури кои ќе се негуваат, развиваат и промовираат.

Користена литература

1. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities, <https://www.refworld.org/docid/4c3476272.html>
2. Act CLXXIX of 2011 on the rights of national minorities (as in force on 21 December 2017) <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-179-00-00>
3. Амандман на Уставот на СРМ, Службен Весник на СРМ, бр.29 од 26.07.1989 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/245BBB86D1354148B0725DC74D5D893A.pdf>
4. Claudio Marta, *Relazioni interetniche, prospettive antropologiche*, Guida, Napoli, 2005
5. Закон за употреба на јазиците кои го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во РМ и во единиците на локалната самоуправа, (13 август 2008), *Службен Весник*, бр. 101 год. LXIV, Скопје;
6. Закон за заштита и унапредување а правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% во РМ, (22 јули 2008), *Службен Весник* бр. 92 год. LXIV, Скопје
7. Ivan Tosevski, *Nacija ili nacija*, Mi-AN, Skopje, 2003
8. The Constitution of the Republic of Hungary, Act XX of 1949, <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/494533>
9. The Fundamental Law of Hungary, 2011 <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178>
10. Охридски рамковен договор https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/ramkoven_dogovor-3.pdf
11. The Fundamental Law of Hungary, 2011, with amendments

<https://2010-2014.kormany.hu/download/3/90/d0000/20130312%20Fourth%20Amendment%20to%20the%20Fundamental%20Law.pdf>

12. Указ за прогласување на Закон за употреба на јазиците, (14.03.2018), Агенција за примена на јазикот, <https://apj.gov.mk/wp-content/uploads/2019/06/Zakon-za-upotreba-jazitsite-14-01-2019.pdf>
13. Устав на Народна Република Македонија од 1946 година, Службен весник на Народна Република Македонија, бр.1, год. III, 01.01.1947
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/571D5D9AF0DB42A3A37F220F77476EB5.pdf>
14. Устав на Народна Република Македонија од 1946 година, Службен весник на Народна Република Македонија, бр.1, год. III, 01.01.1947
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/571D5D9AF0DB42A3A37F220F77476EB5.pdf>
15. Устав на НРМ од 12.04.1963, точка 3, Службен весник на СРМ, бр.15, год. XIX, од 12.04.1963
16. <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/37EB0C4961424D1286094520A974BBC9.pdf>
17. Устав на СРМ од 25.02.1974, Службен весник на СРМ, бр.7, год. XXX, 25.02.1974
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/0AF2E0456C964935B7705FB5BF6F31F9.pdf>
18. Устав на Република Македонија од 1991 година, <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspix>